

Aan de minister van Binnenlandse Zaken en  
Koninkrijksrelaties  
Drs. K.H. Ollongren  
Postbus 20011  
2500 EA DEN HAAG

Onderwerp  
Eindresultaten meldpunt toegankelijke  
verkiezingen 2019

Datum  
13 juni 2019  
Ons kenmerk  
2019/0057/AvD/JHD/LR

Geachte mevrouw Ollongren,

Hierbij informeer ik u over de eindresultaten van het meldpunt Onbeperkt Stemmen. Dit is het tijdelijke meldpunt van het College voor de Rechten van de Mens (hierna: College) waar mensen met een beperking of hun naasten hun ervaringen met de toegankelijkheid van verkiezingen kunnen delen. Het meldpunt is dit jaar opengesteld voor de verkiezingen voor de Provinciale Staten en Waterschappen van 20 maart en de Europese Parlementsverkiezingen van 23 mei. Deze brief is een vervolg op mijn eerdere brief van 18 april<sup>1</sup>, de aanbevelingen naar aanleiding van de meldingen die in 2017 en 2018 zijn binnengekomen bij het meldpunt<sup>2</sup> en ons onderzoek naar toegankelijke verkiezingen uit 2017.<sup>3</sup>

Het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (hierna: VN-verdrag handicap) is in Nederland nu bijna drie jaar in werking. Kernbegrippen bij het VN-verdrag zijn onder meer autonomie, onafhankelijkheid van personen en toegankelijkheid. Tot dit verdrag behoort ook het thema toegankelijke verkiezingen. Nederland is als verdragspartij onder andere verplicht ervoor te zorgen dat stemprocedures, -faciliteiten en -voorzieningen adequaat, toegankelijk en makkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn voor mensen met een beperking. Ook is Nederland op grond van het verdrag verplicht hun recht om in het geheim een stem uit te brengen te beschermen. Indien mensen hierbij ondersteuning nodig hebben, moeten zij volgens het verdrag kunnen worden geholpen door een persoon naar eigen keuze.<sup>4</sup> In zijn rol als toezichthouder bij

<sup>1</sup> <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/38682>

<sup>2</sup> <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/37676> ; <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/38447> en <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/38644>

<sup>3</sup> <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/37739>

<sup>4</sup> VN-verdrag handicap artikel 29a.

het VN-verdrag handicap verzamelt het College sinds 2017 de ervaringen van mensen met een beperking met de toegankelijkheid van verkiezingen. Het College heeft de ervaringen ook dit jaar opgehaald aan de hand van het meldpunt Onbeperkt Stemmen.

#### *258 meldingen bij verkiezingen in 2019*

Het College ontving in verband met beide verkiezingen in 2019 in totaal 258 meldingen. Over de 188 meldingen bij de Provinciale Statenverkiezingen heb ik u reeds geïnformeerd in mijn brief van 18 april. Na de Europese Parlementsverkiezingen kwamen daar 70 meldingen bij.<sup>5</sup> Ruim één op de tien meldingen is uitsluitend positief. Het grootste deel van de meldingen beschrijft een klacht over de toegankelijkheid.

Hierbij vat ik de belangrijkste uitkomsten samen. Daarbij is gekeken naar het hele stemproces, dat wil zeggen het proces van voorbereiden op verkiezingen tot en met het deponeren van een stembiljet in de stembus. De hoofdbevindingen komen overeen met de inzichten uit eerder onderzoek en de meldpunten uit 2017 en 2018. Ik ga ook in op de verschillende maatregelen die uw ministerie de afgelopen periode heeft genomen om de toegankelijkheid van verkiezingen te verbeteren.

#### *Voorbereiden op het stemmen*

Stemmen is niet alleen op een stemlocatie een vakje inkleuren in een stembokje. Het begrijpen hoe verkiezingen werken, een overwogen keuze maken in het politieke aanbod en het vinden en bereiken van een stemlokaal; het hoort allemaal bij het stemmen. Hoewel het niet de vaakst gemelde klacht is, heeft ongeveer één op de vijf meldingen betrekking op het voorbereiden op het stemmen. Er bestaan al goede voorbereidingspraktijken. Voor mensen met een licht verstandelijke beperking biedt het initiatief ‘Stem jij ook?’<sup>6</sup> informatie over het stemproces in eenvoudige taal en op lokaal niveau worden verschillende workshops georganiseerd over het stemmen.

Volgens de meldingen bieden politieke partijen hun informatie niet altijd op een toegankelijk en begrijpelijke manier aan. Er is behoefte aan een toegankelijke Stemwijzer in eenvoudige taal. Overige meldingen met betrekking tot algemene informatie over verkiezingen gaan vooral over enkele onduidelijkheden in de gemeentelijke informatievoorzieningen. Bijvoorbeeld informatie over welke stemlocaties toegankelijk zijn, waarom nog niet alle locaties toegankelijk zijn, of waarom eerdere als toegankelijk ervaren locaties nu zijn opgeheven. Over het vinden en bereiken van stemlokalen ontving het College ook dit jaar slechts enkele klachten.

---

<sup>5</sup> De aantallen meldingen bij beide verkiezingen dienen niet met elkaar vergeleken te worden. De campagne voor het meldpunt kende het hoogtepunt in maart en zwakte daarna af. Veel mensen deelden bij de eerste verkiezingen al hun ervaring. Het is echter ook niet uit te sluiten - maar aan de hand van alleen het meldpunt niet vast te stellen - dat de verkiezingen in mei verbeterd zijn in toegankelijkheid.

<sup>6</sup> Zie <http://stemjijook.nu/>

#### *Het stembureau*

Verreweg de meeste meldingen gaan over problemen die zich voordoen in het stembureau (ruim driekwart van alle meldingen). Sinds dit jaar lijken stembureaus fysiek beter toegankelijk dankzij de wetswijziging waarin is bepaald dat alle stemlokalen toegankelijk dienen te zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Tegelijkertijd impliceren de meldingen over problemen bij het betreden van stemlokalen door drempels, trappen, deuren en smalle doorgangen, dat 100% toegankelijkheid nog niet altijd een feit is. In mijn vorige brief heb ik om die reden aanbevolen te inventariseren hoeveel van de stemlokalen niet aan de toegankelijkheidsvereisten voldeden. Uit de meldingen blijkt verder dat stemhokjes soms niet geschikt zijn voor mensen met een scootmobiel. Hierdoor moeten kiezers het formulier buiten het hok invullen. Dit gaat volgens hen ten koste van het stemgeheim. Melders gaven aan verbrede en verstelbare stemtafels te waarderen.

#### *Het stembiljet*

Ruim een kwart van de meldingen heeft betrekking op het stembiljet. Zoals afgelopen jaren al vaker naar voren kwam, vinden mensen dit te groot, onhandig en ontoegankelijk. Dat geldt voor blinden en slechtzienden en mensen met andere lichamelijke beperkingen, maar ook voor mensen met een verstandelijke beperking, laaggeletterden of mensen met dementie. Het College kijkt dan ook met interesse uit naar uw voornemen om te experimenteren met een nieuw stembiljet in 2021. Ik verwijs nogmaals naar de mogelijk vruchtbare uitkomsten van de pilots met een stem-mal die de Oogvereniging in steeds meer gemeenten uitvoerde.

Het College adviseerde in 2017, op basis van eerder onderzoek, om te blijven investeren in alternatieve stemmogelijkheden en een combinatie van stemmogelijkheden te overwegen. Eén van de meest genoemde verbeterwensen van melders blijft elektronisch stemmen. Ieder type beperking van mensen brengt een ander knelpunt en een eigen oplossing voor de toegankelijkheid van verkiezingen met zich mee. Uw voornemen om in 2021 te experimenteren met 'early voting' is een mogelijke stap in de goede richting.

#### *Hulp in het stemhokje*

Wat het College voor de Rechten van de Mens betreft blijft hulp in het stemhokje het meest zorgelijke knelpunt. Ruim een kwart van de meldingen heeft hierop betrekking. In mijn vorige brief berichtte ik over de ervaringen van melders met een visuele of andere lichamelijke beperking die hebben aangegeven dat zij hun recht op assistentie in het stemhokje (van een persoon naar eigen keuze) in de praktijk niet konden uitoefenen. In een aantal gevallen had dit tot gevolg dat zij hun stem niet konden uitbrengen.

Door de uitzondering in de Kieswet hebben mensen met een verstandelijke beperking of mensen met dementie geen recht op assistentie. Het VN-verdrag handicap schrijft juist voordat iedereen dit recht moet hebben. Deze melders geven bij het College aan behoefte te hebben aan assistentie van een persoon

naar eigen keuze.

Gelet op deze meldingen benadrukt het College het belang van goede voorlichting over de regels omtrent hulp in het stembokje. Gemeentes zijn weliswaar zelf belast met het instrueren van stembureauvrijwilligers, maar zij moeten ondersteuning ontvangen om in ieder stemlokaal van het land optimale toegankelijkheid te kunnen waarborgen. Op termijn mag geen onduidelijkheid bestaan over wie wel of geen hulp kan krijgen in het stembokje. Iedereen met een beperking moet zijn recht kunnen uitoefenen om zich bij het stemmen te laten bijstaan door een vertrouwd persoon van zijn eigen keuze. Ik kijk uit naar het vervolg van de gesprekken die u het afgelopen najaar hierover met de stakeholders heeft gevoerd.

Op grond van het VN-verdrag handicap moeten mensen met een beperking in de gelegenheid worden gesteld om op gelijke voet met anderen aan het politieke leven te kunnen deelnemen. Ik hoop dat dit met de maatregelen die u heeft genomen en de maatregelen die u heeft aangekondigd bij de eerstvolgende verkiezingen in 2021 verwordt tot realiteit. Ik volg de ontwikkelingen met grote belangstelling en blijf dan ook graag met u in gesprek over dit onderwerp. Voor vragen en aanvullende informatie kunt u contact (laten) opnemen met Justin Hoegen Dijkhof, beleidsadviseur en onderzoeker ([j.hoegendijkhof@mensenrechten.nl](mailto:j.hoegendijkhof@mensenrechten.nl) en 030 - 888 38 61).

Hoogachtend,

mr. Adriana C.J. van Dooijeweert  
voorzitter